

ГУМАНІСТИЧНА СУТНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТЯНСЬКОЇ СПАДЩИНИ

Історія, як наука про минуле народу, стає вчителькою життя, якщо вона, крім пізнання минулого, ще й вчить нас розуміти його, характеризувати психологію свого народу, щонайменше наближує нас до цієї мети. Задля цього слід підходити до фактів не тільки з боку об'єктивних, зовнішніх умов та причин, але й внутрішніх, суб'єктивних, що створюють характер суб'єкту історії. У наших умовах треба песимізові протиставити оптимізм віри у безперечні можливості перемоги над зовнішніми супротивниками шляхом доцільної психолого-педагогічної самоорганізації. До типових рис українства, що змальовані в культурно-історичних психологічних джерелах належать:

1. Емоціоналізм, що високо оцінює почуттєве життя; українська думка зосереджується біля «філософії серця», де почуття – це шлях пізнання (М. Гоголь, П. Юркевич), серце – це основа душі, безодня, що народжує з себе поверхню свідомої душі (М. Гоголь, П. Куліш, Г. Сковорода, П. Юркевич). У цій «безодні» криється все, що є в цілому світі, а звідси людина – це мікрокосмос (К. Г. Ставровецький, Г. Сковорода, М. Гоголь).
2. Нахил до усамотнення (Г. Сковорода, П. Куліш, М. Гоголь, М. Максимович).
3. Визначення великої етичної цінності кожного індивіду, права кожного на власний індивідуальний шлях – етика плюралізму (М. Гоголь, Г. Сковорода).
4. Устремління до гармонії, миру між людьми, людьми і Богом, між різними світоглядами (Києво-Могилянська академія, М. Гоголь, П. Куліш, Г. Сковорода, П. Юркевич). Українські мислителі намагалися завжди стати на шлях примирення, дати справедливую оцінку протилежним думкам, ворожим течіям (П. Юркевич, В. Лесевич). Поруч з ідеалом зовнішньої

гармонії намагання найвищого ідеалу внутрішньої сутності українців (М. Гоголь, Г. Сковорода).

5. Релігійне забарвлення української філософської думки.

Спільною ознакою цих характеристик є проста реєстрація окремих як різноманітних душевних прикмет, що кидаються у вічі на шляху розгляду різних сторінок життя і творчості українського народу. Характер духовності виглядає як різноманітна цілісність, суцільна організація – структура, компоненти якої складають ціле. Тож тільки з позиції цілого можна зрозуміти значущість і глибинний зміст його окремих частин.

Історико-педагогічні джерела змальовують нам психічну природу, котра не є чимось абсолютно незмінним. Завдяки своїй пластичності вона підкоряється свідомій самокультурі і, під впливом свідомих до відповідної мети зусиль, удосконалюється. На шлях такої свідомої самокультури ввійшов в котре український народ, усвідомивши себе у своїх недоліках, під впливом щораз енергійніших змагань самоудосконалення та виховання у собі таких прикмет духу, що здатні оволодіти дійсністю і поліпшити свою історичну долю. Експансивний початок назовні в напрямку опанування реального світу водночас веде до розвитку науки, освіти, економіки, політики, організації. Однак, це тільки початок психічної еволюції, яка ще не сягнула глибоко в душу народу. А для того, щоб наша самокультура мала успішний поступ, зокрема на терені виховання, як це було в українському доробку впродовж віків, – треба здійснити глибокі соціально-політичні зміни, які не можуть не вплинути на психічний стан народу.

Найпершим критерієм духовності народу є його народна творчість і творчість, що походить від його найближчих талантів.

В історії української духовної творчості заслуговують на увагу Іван Вишенський, Григорій Сковорода й Тарас Шевченко поруч з Миколою Гоголем, хоч творчість останнього з формальних причин не вважають скарбницею української духовної культури. Незважаючи на різницю простору (Галичина – Слобожанщина) і часу (16 – 19 ст.), соціальні стани та

індивідуальні оригінальності кожного, їх об'єднує одна дуже помітна і важлива риса – духовна українськість, яка поклала виразну печатку на їх різну за змістом і формою творчість та розчинилась у ній.

Пояснення факту, що українська духовна історія як зачарована звертається до творчості Г. Сковороди, треба шукати глибше, в характері самої української духовності, вицвітом якої є сам український народ – злидар; прив'язаний до покори, відданий більш внутрішнім переживанням, ніж діяльності на зовні, з думкою про ідеали моральної краси і щастя, естет і співак, велетень у своєму терпінні, а водночас – суддя, непримиренний ворог, вічний революціонер проти сил зла. Григорій Сковорода, хоч у світових колах не дуже знаний, живе в підсвідомих глибинах української душі, як її істота, як своєрідний напрямок, що породив не тільки самого Сковороду, а й Івана Вишенського і мораліста Миколу Гоголя, проявився в ідеології та настроях Кирило-Мефодіївського братства, в народних піснях та думках, у світогляді Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, Михайла Драгоманова.

Основною спільною прикметою їх усіх є інтроверсійність характерів, що є негативною до дійсності, однак величною до цінностей та ідеалів внутрішнього світу. Всі ці риси, що ми бачимо з аналізу особистостей наших духовних велетнів, ми знаходимо у багатьох інших проявах українського життя і творчості; з огляду на це ми маємо вважати їх характеристичними для української психіки взагалі.

Маючи ізоляцію від світу основним постулатом та ідеалом християнського життя і єдиною запорукою вічного щастя, Іван Вишенський наслідував течію християнського аскетизму, як потребу життя. Це не романтизм, не своєрідна ідеалізація, що виявляється в естетиці українського народу, а критика навколишньої дійсності, що становить головний зміст української моралі і філософії. Для Івана Вишенського немає на цьому світі нічого цінного і принадного; тут все – за його словами – «...рана, брехня, дим і смертний гріх».

І для Тараса Шевченка проблема світу – це передусім проблема моралі. На моральних хибах зосереджується майже вся його увага, як критика живої дійсності, а задля моральних ідеалів формується увесь шевченківський суспільно-політичний і національний світогляд.

З потребою духовності, з культом душевного і культом моральної досконалості український народ вбирає в себе всі світові цінності, як міру їх високої моральної вартості. Моралізм був завжди головним джерелом того високого пафосу, яким характеризуються найкращі пророки українського духу. Тож в структурі української душі дуже відчутна соціальна високо вартісна здатність взаємної соціальної симпатії, гуманність, що базується на відчутті себе самого в людях і ототожнюванні себе з ними.